

MYRSLUNGARE

OGH ANDRA FOLKLIGA FÅGELARTER

Himmelsget, horsgök och styvnackad myrslungare.
Bondesamhällets folkliga artnamn kan vara lika
talande som de mer sentida, vetenskapliga.

TEXT: PÅR SANDBERG

PARSANDBERGVBG@GMAIL.COM

DEN LILLA STYVNACKADE MYRSLUNGAREN sa han, tittade på mig och skrattade.
Ja varför inte, namnet horsgök finns ju exempelvis för enkelbeckasin. Och då skall ordet hors stå för häst, enligt Ivar Hortlings bok Svenska Fågelnamn.

DE STRAMARE VETENSKAPLIGA NAMNEN vill skärpa exakthet och nagla fast det studerade objektet. Och så skall det naturligtvis vara i de sammanhangen. De folkliga namnen eller beteckningarna däremot, måste ha växt fram under nyttjandet av spadar, tung mylla, bra och bistert väder där man fått tåla sig, men antagligen också ur gyllene ögonblick och välsignade stunder. Det borde vara så i alla fall. Namnet på en fågelart kunde bli till ett järtecken, medan det vid andra tillfällen fungerade som årstidsklocka, som visade när det var dags. Man tydde ut ur de ständiga upprepningarna i vardagen, sökte mönster precis som forskaren men inte som raster för teorier. Mönstren ingick i överlevandet, men också som sällskap och kanske till och med som underhållning. Man kan endast försöka föreställa sig bondelandskapets långa tystnad vintertid under 1800-talet, då ensamgårdarna växte fram ur skiftena, och kontrasten i april och maj då bofink och lövsångare kom åter till Norden. Innan radio och annan kommunikation var uppfunnen måste fågelsången tillsammans med ljusets återkomst ha gjort stor skillnad. Kvittrande ladusvalor över gårdsplanen och taltrast som härmade och ljud över skogen borta i brynet. Den tidens melodiradio?

MAN KAN UNDRÄ om någon i det gamla bondesamhället skrev ner något om dessa iakttagelser, om de reflekterade över dem. Kanske orkade man inte, troligen hade man fullt upp ändå och möjligen var det också trivialt och självklart, inget att plocka fram penna och papper för. Om man nu hade detta och kunde skriva, och så var det ju inte heller till någon direkt nytta.

Flera naturintresserade lantpräster däremot noterade systematiskt i Linnés anda med Frihetstidens nya idéer om nytta i vardagen under det tidiga 1800-talet. Många av dem introducerade även nya brukningsmetoder, ny teknik och uppmuntrade till att plantera frukträd.

Handböcker och verk om fåglar från detta bondeårhundrade innehåller många gånger objektivt beskrivande texter med detaljerade mått av vingar, tarser och näbbar, inte minst Sven Nilssons så ofta refererade verk Skandinavisk Fauna. Varje

Bild: JAN-ÅKE NORESSON

Kvittrande ladusvalor vid gården och taltrastens sång från skogsbrynet var kanske dåtidens melodiradio.

Bild: PÅR SANDBERG

I svunna sekler fick fåglar som höll till runt gårdarna sina egna namn. Ibland för att de var jaktbart vilt, ibland för att de stakade ut viktiga datum för sädd, skörd och andra väsentligheter i bondesamhället. Bilden är från Åskhults by, norra Halland, pietetsfullt bevarad till eftervärlden.

fågelart är behandlad med rubriker, där den avslutande lyder: nytta och skada. Under nötväcka står det lakoniskt: köttet är ätligt. Gulsparvens är smakligt, för att nämna ytterligare en art.

MEN ÅTER TILL allmogen. Himmelsget var ett annat namn för den långnäbbade beckasinen. Det skulle naturligtvis aldrig godkännas idag i någon namngivningskommitté, men det låter onekligen fantasin skena iväg. Disneys vindlande julslädtomte i skyn dragen av renar eller kanske till och med av getter förklädda till beckasiner ...? Medeltidens horsgök med det gnäggande lätet skulle hålla de betande hästarna borta från ängen där beckasinen höll till. Den förebådade även regn så man, och kallades sålunda också regnmäckra.

Tolkningar och tecken, djuren och människor i en praktisk relation – som det var förr.

ÄVEN KRING MORKULLAN finns gott om tolkningar, skrönor och historier. Naturligtvis bidrar den po-

pulära jakten till detta, det så kallade draget, i jägarkretsar. Dunkla vårvällar när ljuset äntligen var tillbaka efter vintern och svårigheten att hitta den kamouflerade vadaren på marken har säkert bidragit till dessa historier. Om den under spelflykten berömda knorten följt av pissandet kommit att tolkas på flera sätt vet jag inte, men i Ivar Hortlings Svenska Fågelnamn från 1944 finns en rolig uppgift: ”några förf. göra gällande, att dessa ljud ”födas i halsen, gå i krampaktiga vågrörelser genom bröstet o. buken o. stötas hörbart ut g:m anus, som därvid arbetar konvulsiviskt och kränges ut o. in”.

Förleden mor i namnet kommer av ”tät skog” och kulla betyder ungefär ”flicka”. Kullan var en omhuldad fågel i jägarkretsar.

I Hortlings roliga och kulturhistoriskt intressanta bok finns tusentals lokala namn för olika fågelarter. Dock inget som inleds med prefixet ”styv”, sålunda inte heller någon styvnackad myrslungare. Förslag på art? 🐦

Himmelsget var ett annat namn för den långnäbbade beckasinen